

שבת, מונה ששה ימים מהיום בו התחיל להסתפק ומשמר יום אחד (ש"ע א"ח שדמ, א).

אָמַר רַבָּא כָּל יוֹם יוֹם עוֹשֶׂה לּוֹ כְּדֵי פְרָנְסָתוֹ ולא יותר שמא שבת היום, ומשום כך מותר לו להתפרנס רק בצמצום ולא ברווח, שההיתר הוא רק משום פיקוח נפש (ר"ן על ה"ף), ואף שרוב הימים ימי חול הם, אין מתירים לו לעשות בהם מלאכה מדין רוב, לפי שהשבת נחשבת ל'קבוע', וגזירת הכתוב היא שכל קבוע כמחצה על מחצה הוא (מג"א שדמ, א), ואף שקבוע שאינו ניכר אינו נחשב קבוע מדאורייתא כמבואר בתוס' (נזיר יב, א ד"ה אסור), מכל מקום די בכך שהשבת ניכרת לרוב העולם (פמ"ג א"א שם, ג), ויש סוברים, שמדאורייתא השבת אינה נחשבת ל'קבוע' לפי שאינה ניכרת, ורק מדרבנן השבת נחשבת ל'קבוע' (שפת אמת, חזון איש דמאי ה, ד, וראה בביאה"ל שם, א, ד"ה אפילו, שהסתפק בזה).

והטעם שלא התירו לו לעשות מלאכה מרובה ביום אחד לצורך כמה ימים, וכך יתכן שלא יחלל שבת כלל, ולא יצטרך לעשות בכל יום כדי פרנסתו שאז ודאי מחלל הוא את השבת, שכשעושה מלאכה בכל יום כדי פרנסתו אין זה נחשב כחילול שבת שהרי פיקוח נפש הוא, אך אם יעשה מלאכה מראש לכמה ימים יש כאן ספק חילול שבת (ביאה"ל שם ד"ה מצומצמת).

אָלָא כָּל יוֹם יוֹם עוֹשֶׂה לּוֹ פְרָנְסָתוֹ אֶפְיֻלוֹ הוּא יוֹמָא, ובכל הימים יכול ללכת כמה שירצה, חוץ מהיום שמשמר לשבתו, שאם יעמוד במקומו ולא ילך, לא יצא מהמדבר לעולם, או שגם ביום שמשמר לשבתו יכול ללכת כדי שיוכל למחר ולצאת מהמדבר (תוס', רא"ש ז, א), ומדבריהם מוכח ששאר איסורים דרבנן חוץ מאיסור תחומין אסור לעשותם ביום שמשמר לשבתו, ואף ש'ספק דרבנן לקולא', לפי שיום זה אינו אסור רק בגלל שהוא ספק שבת, אלא חז"ל נתנו לו דין שבת גמורה מדרבנן, וכשם שתיקנו יום טוב שני מדרבנן (מג"א שדמ, ג), אך בשאר הימים שאסורים רק בגלל שספק שמא שבת הם, יכול לעשות בהם מלאכה האסורה מדרבנן, שספק דרבנן לקולא (ש"ע הרב שם, א). ויש אומרים שגם ביום שמשמר לשבתו יכול לעשות איסורים דרבנן, שהרי ספק דרבנן הוא (רמב"ן, ר"ן). ■ להלכה, אם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה כל מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום, ואפילו ביום שמשמר לשבתו (ש"ע א"ח שדמ, א), ואם יש לו לחם אסור לו לעבוד כדי שיוכל לאכול תבשיל (משנ"ב שם), ואם יכול להתענות יום אחד בלי חשש סכנה, יש אומרים שבאותו היום יתענה ולא יעשה מלאכה שהרי אין כאן פיקוח נפש, ויש אומרים שאין צריך לסגף את עצמו בתענית, כדי שיוכל למחר ולצאת מהמדבר (ביאה"ל שם). וביום שמשמר לשבתו, יש אומרים שאסור לעשות מלאכה דרבנן, ויש מתירים לעשות מלאכה דרבנן (משנ"ב שם).

בְּקִידוּשָׁא וְאֶבְדְּלָתָא, והטעם שאין כאן חשש ברכה לבטלה, משום שהכמים תיקנו לקדש כדי שלא תשתכח ממנו תורת שבת (שעה"צ שדמ, ב, ע"פ רש"י וה"ר, וראה עוד בריטב"א). ואף אם קידוש היום מהתורה הוא, אינו חייב לקדש בכל יום מספק, כיון שמהתורה הולכים אחרי הרוב, ורוב הימים אינם שבת, והאיסור לעשות מלאכה הוא רק מדרבנן (קובץ שיעורים ביצה ט). ויש שפירש, שכיון שעיקר הקידוש הוא על ידי שאומר שהיום הוא יום השביעי, כשיש ספק האם היום הוא השביעי, לא שייך לקדש את היום המסופק (אמרות משה פר' יתרו בשם הקהלות יעקב, ותירוץ זה מיישב גם לפי הצד שמהתורה אין הולכים אחרי הרוב).

קָא מְשַׁמַּע לָךְ, והטעם שאביי השמיע את החידוש רק לרבי יוחנן שסובר שצריך לשגוג בכרת ולא לריש לקיש שסובר שגם שגגת לאו נחשבת כשגגה, כיון שלרבי יוחנן שרק שגגת כרת נחשבת כשגגה, יש מקום לומר שבשבעות ביטוי די בשגגת קרבן, שהרי לא שייך בה שגגת כרת כמו בשאר לאוין, אך לריש לקיש ששגגת לאו נחשבת כשגגה, אין סיבה לומר שבשבעות ביטוי שונה היא משאר לאוין (ריטב"א, א, ובדבריו מוכח שלרבי יוחנן השגגה היא רק בכרת ולא בלאו, וראה עוד ברש"ש בע"א).

הכל מודים בתרומה שאין חייבין עליה חומש עד שישגוג בלאו שגגה – שסבור הוא שחולץ הם ואין איסור לאוכלם (רש"י), והוא הדין שטעה וסבר שזר יכול לאכול תרומה (ריטב"א המיוחס לר"ן, וראה שם ובמהר"ם מדוע רש"י לא ביאר באופן זה).

מִיָּתֶה בְּמִקּוֹם כָּרַת עוֹמֶדֶת וְחוֹמֶשׁ בְּמִקּוֹם קָרְבָן קָאֵי, ולכן כששגג במיתה שהיא במקום כרת, חייב להביא חומש שהוא במקום קרבן (רבינו חננאל, מאירי). ויש מפרשים, שרבא מחדש כאן שני חידושים, א. ששגגה במיתה נחשבת כשגגה בכרת לדעת רבנן. ב. שלדעת מונבז ששגגת קרבן נחשבת שגגה, גם שגגה בחומש נחשבת כשגגה, כיון שהחומש במקום קרבן הוא (ריטב"א, שפת אמת). ויסוד מחלוקתם של אביי ורבא היא, שלדעת רבא החומש בשוגג הוא במקום המיתה בידי שמים במזיד, ולכן כששגג במיתה חייב בחומש, אך לאביי החומש אינו בא במקום המיתה אלא במקום הלאו, ולכן גם אם שגג במיתה אינו חייב חומש (דברות משה נ, וראה שם שהאר"ך בזה).

הִיָּה מְהֻלָּךְ בְּרֶךְ אוּ בְּמִדְבָּר וְאִינוּ יוֹדַע אִמְתִּי שֶׁבַת וְכוּ', והוא הדין אדם שנשבעה בין הגויים (ירושלמי שם ז, א), וכן נפסק להלכה (משנ"ב שדמ, א, וראה שם שבמקום זה לפעמים יכול לדעת מתי שבת לפי חשבונותיהם).

מוֹנֶה שֶׁשָּׂה יָמִים, והיום שנזכר בו בכלל הששה ימים הוא (ב"ח א"ח שדמ א, משנ"ב שם ב). ובששה ימים אינו יכול לעשות מלאכה סתם, אלא רק מלאכות הנצרכות לו משום פיקוח נפש (רש"י). ויש מפרשים, שלדעה זו יכול לעשות את כל המלאכות בששה ימים (ע"פ רבינו חננאל ואור דרוע טו וכתבו שהלכה כרבא, וראה בירושלמי שבת ז, א), והטעם, משום שהולכים אחר רוב הימים שאינם שבת (קובץ הגי' כז, ה). וראה בהמשך [ד"ה אמר רבא] ביאור מחלוקתם.

וּמְשַׁמֵּר יוֹם אָהָד לזכרון בעלמא, שיהיה יום חלוק משאר הימים שלא תשתכח ממנו תורת שבת (רש"י ד"ה בקידושא, ריטב"א, וראה שם בריטב"א שכתב טעם נוסף, וראה בהמשך [ד"ה אמר רבא]). ויש שפירש, ששבייתה זו מעיקר הדין היא, לפי שעיקר דין השבת ניתן לכל אחד מיישראל לשבות יום אחד בשבוע, ולכן כשאינו יודע מתי הוא היום השביעי, צריך לקיים את השבייתה באחד הימים מימי השבוע (גלוני הש"ס ע"פ רדב"ז א, ע, ומגיד מישרים [לבית יוסף] פר' משפטים). והטעם, כיון ששני טעמים נאמרו בתורה לשמירת שבת, א. זכר למעשה בראשית, ב. זכר ליציאת מצרים, וביארו במדרש (שמות רבה א, כח) שכשראה משה שבני ישראל עובדים במצרים בלי מנוחה, ביקש מפרעה לתת להם יום אחד מנוחה והסכים לכך פרעה, וזכר לזה שובתים בשבת, ולטעם זה צריך לשבות יום אחד בשבוע ולאו דוקא ביום השביעי (חתם סופר השלם, וראה שם שהטעם ששבת היא רק ביום השביעי, הוא רק משום שהשבת היא גם זכר ליציאת מצרים). ■ להלכה, ההולך במדבר ואינו יודע מתי